

vrstovníci na predmestí Žiliny „len čo ma zbadali, začali za mnou hádzať kamene a vykrikovali nadávky ako „špinavý, smradlavý Žid““.²³ Viacerí trpko spomínajú urážky zo strany učiteľov či profesorov, ktorí opakovane zdôrazňovali, že Židia nemôžu vedieť poriadne po slovensky. Objavujú sa aj nábožensky motivované nadávky (zo strany všetkých vekových skupín) na tému bohovraždy apod.

Vznik nového štátu prijali Židia skepticky až nepriateľsky. Práve v dvadsiatych rokoch sa ale postupne formulovala lojalita, ktorá prerástla v stotožnenie sa s prvou Československou republikou a jej ideálmi. Tento pozitívny vzťah pretrvával ešte dlho po viacnásobných politických zmenách a faktickom zániku tohto štátu a hodnôt, ktoré presadzoval.

Použitá literatúra

- Joseph Grünsfeld, *Geschichte der orth. israelitischen Kultusgemeinde*, in: *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava in Vergangenheit und Gegenwart* (ed. Hugo Gold), s. 109-117, Brün 1932
- Joseph Grünsfeld, *Vereine, Organisationen und Verbände*, in: *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava in Vergangenheit und Gegenwart* (ed. Hugo Gold), s. 179-186, Brün 1932
- Štefan Králik, *Učeň boha Aesculapa*, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1989
- S. Komlósi, *Geschichte der jüdischen Garde anno 1918*, in: *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava in Vergangenheit und Gegenwart* (ed. Hugo Gold), s. 151-157
- Dezider Landa, *Storočnica. Venované životu a práci Židov v Prešove v posledných troch storočiach*, Prešov 1997
- Magdaléna Lipscherová, *Šimon jeden zo spravodlivých*, Bratislava, Archa 1992
- Daniel Luther, *Spoločenské konflikty v poprevratovej Bratislave (1919-1924)*, in: *Slovenský národopis*, 41, 1993, s. 16-29
- Karol A. Medvecký, *Slovenský prevrat*, zv. III, Bratislava, Komenský 1930
- Marsha L. Rozenblit, *From Habsburg Jews to Austrian Jews: The Jews of Vienna, 1918-1938*, in: *Jüdische Gemeinden. Kontinuitäten und Brüche* (ed. Eleonore Lappin), Wien, Philo 2002, s. 105-130
- Peter Salner, *Prežili holokaust*, Bratislava, Veda 1997
- Peter Salner, *Premeny židovskej komunity v Bratislave (1919-1969)*, in: *Židia v Bratislave* (zost. Peter Salner), Bratislava, Zing Print 1997, s. 53-70
- Martin Spitzer, *Kde ostalo srdce*, Bratislava, SNM – Múzeum židovskej kultúry 1995
- Vavro Šrobár, *Osvobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920*, zv. I. Praha, Čin 1928
- Stefan Zweig, *Svet včerajška. Spomienky Európana*, Bratislava, PROMO International 1994

²³ Martin Spitzer, c. d., s. 19.

T. G. Masaryk a židé (Židé), židé (Židé) a T. G. Masaryk: legenda a skutočnosť

Blanka Soukupová

„Pane presidente, jsem ještě pod bezprostředním dojmem Vašeho vjezdu do Prahy. Vzpomínal jsem za války se ženou co chvíli na Vás, vzpomínali jsme Vaší rodiny a věřili jsme, že zvítězíte. [...] Na venkově jsou u nás protižidovské pogromy. V Rataji u Uhlířských Janovic byl vyrabován obchodník Wittler, jeho žena a on zraněni, v Písku, Pečkách, Kolíně, Poděbradech, Nymburce atd. se tyto dny před Vaším příjezdem loupí. Oběti jsou z 99 % židé. Dostáváme strašné dopisy z venkova.

A co se dělo na Moravě v Holešově, co se dělo na Slovensku proti židům, jest prostě hanba. V Příbrami byl vyloupen obchod otce plzeňského dra Jindřicha Kohna.

Dr. Kramář promluvil proti těmto zjevům na Žofině 12. t. m., včera v Národním shromáždění opět red. Stivín i dr. Kramář, ale rabuje se přece!

Žádná lež není dost podlá a hloupá, aby v ulici nedošla ohlasu. O firmě Wolf a Schleim v Praze se šířily zprávy, že věnovala miliony, aby byl na Vás spáchán atentát. A policie a vojsko musí hlídat jim závod!

Příčinou tohoto smutného zjevu jest hlavně žurnalistika. Až snad na Právo lidu ostatní listy neměly za války odvahy proti antisemitismu vystupovat, naopak některé listy jen lily olej do ohně. Židé nejsou u nás o nic horší než ostatní. Jsou mezi nimi lidé slušní i neslušní, jako všude.

Bývalá strana pokroková, pro níž jsme pracovali, propaguje ve svém orgánu Čes. Stráži zastřený antisemitism, anebo asemitism (ignorování Židů – pozn. red.) a jak se zachovala k nám českým židům snad již víte: Stoupenci židovského vyznání nebyli uznáni za způsobilé být důvěrníky strany!

Proč Vám, pane presidente, o těchto zjevech píšíte? Vám, jež máte dnes jistě jiné starosti. Proto, že otázka antisemitismu jest dle mého názoru stejně důležitá, ba snad důležitější, než ostatní.

Stydím se jako český člověk za takové zjevy, jež potřisňují prapor naší mladé republiky a ohrožují její budoucnost.

Sionisté buší do nás českých židů Vaším jménem a Vaší autoritou; prý sympatizujete s nimi, ne s námi. Nevím, co na tom pravdy. Ale cítím, že mé češství je tak srostlé s mou bytostí, že není moci na světě, aby mne o ně připravila.

Prosím Vás, pane presidente, jenž máte odvalu říci národu pravdu, vystupte veřejně proti antisemitismu a hlavně zavolejte k sobě zástupce tisku a řekněte jim, že tak jak píšete o židech, pracují pro pogromy a proti republice.“ (Rozvoj 30. 4. 1926.)

Dopis, kterým jsem otevřela úvahu o provázaném vztahu Tomáše Garrigua Masaryka a strukturované židovské menšiny, byl napsán v noci 21. prosince 1918, pod bezprostředním dojmem Masarykova návratu do vlasti. Samotný pří-

jezd, Masarykova cesta automobilem Prahou, defilé legionářů a sokolů, všudypřítomné zástupy nadšených a zvědavých Pražanů, svou velkolepostí připomínaly uvítání panovníka. Aniž si to zřejmě uvědomoval, přenesl představu o rakousko-uherském císaři jako starostlivém otci všech poddaných, představu rozšiřovanou oficiální rakousko-uherskou propagandou, na prezidenta Československé republiky i pisatel dopisu. „Stát bez prezidenta je jako děti bez otce,“ zaznamenal si do svého deníku již těsně po převratu advokát Otakar Guth, přední představitel českožidovského hnutí, v roce 1927 starosta Svazu Čechů-židů v Československé republice. Jisté Guthovo nadcenění Masarykových možností v Československé republice však zřejmě souznělo se všeobecným českým míněním. Mýtus, narůstající kolem osobnosti T. G. Masaryka řízeným i spontánním způsobem, byl přirozenou reakcí na poválečný hospodářský i mravní marasmus. Masaryk tehdejší české společnosti symbolizoval statečnost, projevenou odchodem do emigrace během války, i úspěšnost; někdejší emigrant se vrátil jako hlava nového státu. Zástupci českožidovského hnutí ho, stejně jako reprezentanti většinové společnosti, přirovnávali k jinému exulantovi: k Janu Amosovi Komenskému, jemuž ovšem dobová realita neumožnila vítězný návrat do vlasti. „Ve chvíli, kdy každý český člověk měl u nás roubík v ústech a věděl, vyřkne-li poctivě své vnitřní protirakouské, protiněmecké a protidynastické smýšlení, že mu za to kyne zdalář a fronta, byl Masaryk, jenž ujel na počátku války do ciziny a zanechal zde svou rodinu na pospas Rakousku, nadějí, pýchou a láskou každého Čecha,“ psal roku 1924 se značnou dávkou optimismu vůči válečné české společnosti Guth (*Rozvoj* 25. 1. 1924). Čeští židé si jako jedni z prvních ovšem uvědomili i jistou ironii osudu; česká společnost jako celek oslavovala politika Masaryka až poté, co si vydobyl uznání v cizině. Na reflexi T. G. Masaryka tak aplikovali ideu, která se stala jednou z konstant moderního českého myšlení: české ocenění přichází až jako reakce na postavení vydobyté v zahraničí. „Jací jsme to divní lidé? Léta žije někdo mezi námi. Je významný, je nadprůměrný a my nic. Až přijde z ciziny princ, pak smekneme i my,“ konstatoval Guth ve svém deníku. Zároveň však upozorňoval na tu skutečnost, že česká euforie je krátkodobá a sympatie bývají vrtkavé. „Ze Šavlů stali se přes noc Pavlové, z odmítavých kritiků chvalořečníci, z odpůrců přátelé. Přeměna byla rychlá, ba až příliš rychlá,“ dodával v roce 1924 (*Rozvoj* 25. 1. 1924).

Vedle české dimenze měly Guthovy myšlenky a pocity ovšem i menšinový rozměr. Masaryk se vrátil 18 dní po pogromu v Holešově, 15 dní po útoku na Židy v Příbrami, 8 a 7 dní po výtržnostech v Poděbradech a Nymburce. S návratem Masaryka spojovali Židé naději, že pogromy skončí. Mezi židy (asimilanty) a Židy (sionisty a přívrženci ortodoxie) byl Masaryk známý především svým odvážným vystoupením v rámci tzv. hilsneriády v roce 1899 a 1900.

Připomeňme si ve zkratce některé méně známé i neznámé skutečnosti z těchto let, neboť nám pomohou porozumět našemu tématu: poměru židů (Židů) a Masaryka ve dvacátých letech 20. století. Masarykovi nenáleželo v hilsneriádě v žádném případě prvenství: již před ním psaly proti pověře o rituální vraždě a protižidovskému štvání *Pražské noviny* (květen 1899). Sociálnědemokratický satirický list *Žumbera*, právě tak jako ústřední stranické periodikum *Právo lidu* odsoudilo i předchozí pokusy oživit středověkou pověru. Úvahu o zmanipulovanosti zpravodajství

o vraždě Anežky Hružové přineslo již 2. května 1899. Také přední osobnosti menšinového českožidovského hnutí analyzovaly význam pověry před Masarykem (právník Maxim Reiner v červenci 1899), nebo ji odmítly souběžně s ním jako výplod fantazie antisemitů (právník Ignát Arnstein v polovině září 1899), případně proti ní vystoupily z vědeckého hlediska (čeští rabíni v září 1899, lékař Viktor Vohryzek). Masaryk zasáhl do vzrušené společenské debaty tedy relativně pozdě. O jeho angažmá poprvé velmi stručně informoval na valné hromadě Národní jednoty českožidovské Arnstein až v polovině října 1899 slovy: „V posledních dnech právě přispěl nám odhodlaně na pomoc p. prof. T. G. Masaryk a doufáme, že i jeho projevu budeme moci k vyjasnění myslí použít.“ (*Českožidovské listy* 16. 10. 1899.) Zásluhou dr. Ferdinanda Kronawettera, liberálně demokratického poslance, a 17 dalších poslanců (z toho pěti českých sociálních demokratů) se však brožura, kterou budoucí československý prezident o zmanipulovaném procesu s Leopoldem Hilsnerem vydal na počátku listopadu 1899, stala předmětem jednání vídeňského parlamentu. Její text otiskl vídeňský týdeník *Die Zeit*, *Právo lidu* i menšinové periodikum *Českožidovské listy*. Svou politickou obratností, za pomoci německých liberálů a sociálních demokratů, dnes zcela anonymních, dokázal charismatický Masaryk dát aféře evropský rozměr. Sám nesl statečně hlavní nápor aktivit tehdejší reakce. Tak se stal symbolem zápasu s antisemitismem, v židovském prostředí byl přijímán dokonce jako filosemita, jakkoliv můžeme souhlasit s českým historikem Janem Křenem, že šlo o jistý „spektakulární vrchol“ českého boje proti antisemitismu, odporu vedeného sociálními demokraty, některými mladočechy a od 20. století realisty, a že „soustavná práce soc. demokracie měla asi trvalejší a masovější účinek“. Proti pověře vystoupil v hilsneriádě i Josef Hybeš, sociálnědemokratický poslanec říšské rady, poslanec Arnošt Berner a A. M. Špera, sociálnědemokratický publicista, František Soukup, vůdčí osobnost poválečné sociální demokracie, student práv Bohumír Šmeral, pozdější redaktor *Práva lidu* a poválečný zakladatel KSČ, a další. Nikdo z nich neměl ovšem Masarykovo charisma, jeho schopnost provokovat společnost a jeho kontakty.

Bezprostředně po zveřejnění Masarykovy brožury v *Českožidovských listech* otiskl Eduard Lederer v *Českožidovských listech* (1. 12. 1899), českožidovském čtrnáctideníku, článek s výstižným názvem *Český Zola*. Masarykovský mýtus osamělého bojovníka proti reakci začal krystalizovat. V Ledererově pojetí byl univerzitní profesor Masaryk nekompromisním apoštolem pravdy, jemuž šlo o vyšší kvalitu české společnosti. I přes vzrušenou společenskou atmosféru zůstal Masarykův vztah k Židům hodnocen s notnou dávkou střízlivosti. „Nebudeme jej ihned pasovati na filosemitu, že se ujal nespravedlivě pronásledovaných židů. Neměl nikdy styky se židy, jest dalek jejich života a jejich snah, ba tvrdíme s plným oprávněním, je příliš reformátorem křesťanství, než aby měl osobní sympatie pro vyznání židovské. Jak jednal, jednal jen proto, že přispěti musil utiskovaným proti křivdě na nich spáchané. Že tentokrát to byli židé, bylo proň jen nahodilé,“ psal Lederer. Ve vlastním hodnocení Masarykova angažmá v procesu měl Lederer nepochybně pravdu. Jednu korekci bychom snad přece udělat mohli. Z odborné literatury (především statí českého historika Kolomana Gajana) je známé, že s Židy se Masaryk setkával (nepočítáme-li povrchní obraz, který si budoucí prezident vytvo-

řil v rodném Hodoníně na základě pozorování tamější německy hovořící židovské komunity, nebo spíše na základě antisemitských názorů své matky) na studiích v Brně a ve Vídni. V hlavním městě monarchie byl v letech 1873–1876 zaměstnán jako soukromý vychovatel v měšťanské bohaté židovské rodině Rudolfa Schlesingera, generálního ředitele Anglo-rakouské banky. Se židovskými žáky se znovu setkal jako suplent na leopoldovském gymnáziu v roce 1878 a později jako soukromý docent na vídeňské univerzitě.

Údajný Masarykův filosemitismus popřel Guth ještě v roce 1924, kdy tehdejšímu prezidentu vytýkal, že před válkou věřil, že Židé jsou národněpolitickou a ekonomickou brzdou rozvoje českého národa. Předmětem Guthovy kritiky se stala i Masarykova obhajoba antisemitismu na Slovensku v roce 1897. Ve sborníku k Masarykovým šedesátinám o ní podal doklad Vavro Šrobár (v Rožumberku 1910), někdejší slovenský student, jehož kroužek podle historika Jaroslava Opata, předního Masarykova znalce, šířil Masarykův realismus na Slovensku. Na Masarykovu výzvu se Slováci z pražského krajijského spolku Deivan rozhodli založit časopis, který by sehrával klíčovou roli v procesu slovenských národních snah. Program, jenž Masaryk časopisu stanovil, se věnoval antisemitismu v jednom samostatném bodě a ve dvou se ho významně dotkl (Hospodárstvo a Cirkve a náboženstva). Budoucí prezident viděl v Židech nástroj vlád a byrokracie, synonymum pro uherský lžiliberalismus. Židy obviňoval z toho, že stojí proti kulturním snahám lidu. Stát kritizoval za údajnou umělou podporu průmyslu, který byl v rukou Židů. Doporučoval řízené vymanění lidových vrstev z moci židovského kapitálu. Přitom kladl velký důraz na roli církve, jež měla být antisemitská. Masarykovy tehdejší názory na Židy, v českožidovském hnutí kritizované, ozřejmuje i druhý svazek jeho spisu *Otázka sociální*, kritiky materialismu Karla Marxe. V osmé kapitole Národnost a mezinárodnost, ve výkladu a kritice Marxova názoru na Židy, podal budoucí prezident své vysvětlení tzv. židovské otázky. Na rozdíl od Marxe ji hodnotil jako problém národní a náboženský: „Marx nechce vidět v otázce židovské stránku národní, stránku plemennou – a přece v ní je; Židé zvláštním národem jsou, třebaže se již vzdali svého jazyka mluveného. Ale jazyk není právě jediným a nejdůležitějším znakem národnosti. [...] Otázka de facto je také náboženská, třebaže v různých zemích v míře nestejně. Haličtí a ruští ortodoxní Židé jistě nejsou Spinozové nebo Mendelssohnové.“ Přestože upozorňoval na existenci nejen špatných, ale i dobrých židovských osobností a židovských dějinných vlivů, vyzýval k nápravě židovského národního charakteru. Jeden z možných způsobů zlepšení viděl v sionismu ve významu mravní regenerace: „Kus této práce obrodni vidím v sionismu. Nemíním tím vystěhování do Palestiny – Židé mohou klidně zůstat, kde jsou, ale musejí pochopit, že jejich mravní charakter a jejich celý názor na svět potřebuje nápravy. Vymlouvat se na křesťany nestačí. [...] Židům dnešním chybí sebekritika proroků. [...] Ze strachu před majoritou Židé si netroufají podívat se do svého vlastního svědomí, pravda, že křesťané jsou spoluvinní, ale přece jen spoluvinní. Židé, toť jejich velká chyba dnešní, jsou s sebou příliš spokojeni.“ Marxův i pouliční antisemitismus Masaryk odmítl.

Vraťme se však k hilsneriádě. Samotný Masaryk byl při hodnocení svého angažmá ještě střízlivější než Lederer; své vystoupení, bezprostředně podnícené žádostí Zikmunda Münze, svého posluchače na vídeňské univerzitě, vnímal jako

součást zápasu o charakter české společnosti a součást boje proti tzv. klerikalismu. Lidský rozměr procesu byl pro něho nezajímavý, přestože vzpomínka Masarykova kritika Eduarda Lederera na rozhovor ve schůzi České strany pokrokové by tomuto tvrzení protičela. Byla ovšem zaznamenána s časovým odstupem a Masaryk ji neautorizoval. Podle Lederera měl prohlásit: „Podnikl jsem obhájení Hilsnerovo, jelikož se jednalo o nevinného člověka. Pak se jednalo i o čest českého jména. Jsem nazván zrádcem národa proto, že těžce nesl jsem hanbu jeho. [...] Co by svět musil soudit o kultuře národa, kdyby židé mezi ním po století bydlící byli by mohli být lidojedy a jimi zůstat, jestli jimi dle hlásání našich rituálních byli? [...] Tito lidé v Čechách jsou elitou všech židů v říši. Měl jsem však o nich lepší mínění! Že je jich tolik mezi nimi, kteří volají po odstavení aféry, jen aby měli již sami svatý pokoj, to jim v očích mých uškodilo. Vždyť jde nejen o jejich pověst, jejich klid, ale o nevinného člověka! Ať je pobudou, a je čímkoliv, ale je to člověk!“ V autentických výrociích Masaryk zdůrazňoval především dryáčnictví a hloupost procesu. Domníval se, že hilsneriáda vyústí v upevnění židovské pozice ve společnosti, což pokládal za logické negativum. „Já jsem se Židů neujal. Když jsem poznal monstróznost procesu polenského, nepamatoval jsem v prvé řadě na Židy, ale zmocnilo se mne rozhořčení nad vši tou nestoudností a brutálností, která se ve vedení procesu [...] spáchala. [...] Že vystoupení mé prospěje Židům, rozumí se, ale příčinu toho zavdali, kdo svou bezhlavostí, vášnivostí a surovostí jim v tomto případě křivdili a právě tím jim pomohli. Každá nespravedlnost se mstí, [...] klerikální antisemitismus nutně posiluje pozici Židů, [...] antisemitismus klerikální [...] je veliké národní zlo,“ psal Masaryk na konci listopadu 1899 pro realistický *Čas* (25. 11. 1899), který od konce září vystupoval proti pověře o rituální vraždě. Její ohlas v české společnosti hodnotil jako důkaz nízké vzdělanosti tzv. lidových vrstev, což korespondovalo s realistickým požadavkem politické výchovy tzv. lidu (v realistickém chápání sedláků, dělníků, řemeslníků). Antisemitská aktivita tohoto typu byla podle *Času* nebezpečná i pro reflexi českého národa v zahraničí. Její jádro spatřoval ve snaze zvýšit náklad tisku, ve stranickém a politickém prospěchářství. Masaryk připomínal především pragmatický hospodářský bojkot konkurence. Shrneme-li si poznatky o této fázi zápasu realistů na čele s Masarykem s antisemitismem, můžeme konstatovat, že antisemitismus byl aktivně odmítán z racionálních důvodů, v kontextu prosazování českých národních zájmů. Ani *Čas*, ani Masaryk nevytěsnil přitom stereotypy, které byly zažitou součástí evropského antisemitismu. *Čas* pracoval se stereotypem chytrého Žida, pohádkového bohatství židovského národa, židovského zbožštění peněz (v tomto bodě se Masaryk shodoval s Marxem), Žida-úplatkáře. Masaryk na schůzi studentského spolku Slavie v lednu 1900 použil stereotyp Žida-kořalečníka (ovšem paralelně s obrazem křesťana-prodejce líkéřů), stereotyp parvenuovského Žida, držícího se mocných. Současně však odmítl vázat špatný charakter na určité náboženství nebo rasu. V debatě Spolku českých akademiků židů v listopadu 1901 se pak dokonce zamyslel nad tím, zda je sám antisemitou. Odpověděl si, že ne, protože se racionální cestou zbavil předsudků, ve filosemitismu mu však údajně zabránila antisemitská klerikální výchova. Při překonávání protizidovské předpojatosti vyzdvihoval již tehdy Masaryk dva prostředky: rozum a vzájemný kontakt. Jemu samotnému se stereotyp fyzicky líného Žida

údajně podařilo překonat až v Rusku, kde na vlastní oči viděl těžce manuálně pracující Židy. Přesto si i nadále Židy spojoval se dvěma profesemi: s obchodem a žurnalistikou, jež ovšem klesla na úroveň obchodu; obecně pak s intelektuálním zaměstnáním. Sklon k němu se u Židů domněle vyvinul studiem Talmudu. Pokud vím, v debatě ve Spolku českých akademiků židů Masaryk také poprvé veřejně vyslovil svůj názor o českých a moravských Židech jako nejchytřejších evropských Židech. Jakkoliv Masaryk později otevřeně přiznával, že mu hilsneriáda nesla ovoce, bezprostřední vystoupení zřejmě politickou vypočítavost postrádalo a vycházelo spíše z Masarykovy neústupnosti a umíněnosti při obhajobě pravdy. Alespoň student historie Zdeněk Franta do sborníku k Masarykovým šedesátinám napsal: „Když přednášel několik let nato v Kroměříži a v rozmluvě přišla řeč na tu aféru, řekl: Já bych se zrovna tloukl, když si vzpomenu, jak jsem vyrazil tenkrát s tím Hilsnerem, ale nemohl jsem jinak, mně to nedalo, musil jsem.“

Ke své antisemitské výchově se Masaryk několikrát veřejně vrátil. Redakce těchto vzpomínek byla ovšem různá. Na konci září 1907 na schůzi, kterou uspořádal Svaz haličských a bukovinských Židů v New Yorku na jeho počest, odmítl aureolu mučedníka z hilsneriády. Jako moderní člověk přiznal své dětské antisemitské smýšlení a mluvil i o zlomové události, která jeho protizidovské předsudky rozkolísala: „Veřejně se zde přiznávám, že byla doba, kdy jsem věřil, že židé potřebují ke svým obětem křesťanské krve. K omluvě poznamenávám, že jsem byl ještě dítě. Věřil jsem tehdy tomu bludu tak, že prohlížel jsem si ve škole pokradmo šaty svých židovských spolužáků, nejsou-li potřísněny krví. Věřil jsem tehdy tomu, poněvadž mi o tom povídala moje matka, která byla přísnou a zbožnou křesťankou. Sama věřila tomu bludu také jen proto, že ostatní křesťané o něm mluvili. Když jsem byl starší, přihodilo se, že křesťanští spolužáci posmívali se a týrali židovského spolužáka, poněvadž se tiše modlil, maje modlicí řemen na ruku a na čele. Také já účastnil se toho týrání. Avšak hoch nestaral se o posměch svých křesťanských soudruhů a modlil se dále, až do konce. Od toho dne počal jsem o židech a o židovstvu přemýšlet, stopovati psychologické hnutí tohoto národa a od toho dne počalo se mé smýšlení o židovstvu pozvolna měnit.“ (Rozvoj 22. 11. 1907.)

Vraťme se však k poválečnému dopisu Otakara Gutha. Menšinový pocit jeho pisatele prozradila i zmínka o Masarykově údajném poměru k sionistům. Ta se zakládala na skutečnosti. Masarykovi realisté v devadesátých letech 19. století měli jasně zformulovaný názor na etnicitu Židů. Židy považovali za národ, který běh dějin postavil před nutnost volby mezi bezvýhradnou asimilací (jazyka, náboženství, zájmů) k německví nebo češtví (příčemž realisté završení asimilačního procesu nevěřili) a sionismem. V roce 1899 psal Masaryk znovu o národním židovství jako morální alternativě židovského osudu. Židé splňovali realistická kritéria pro uznání za národ vzhledem k tomu, že si údajně uvědomovali svůj společný původ a společné dějiny.

Další menšinový moment Guthovy žádosti nalézáme v kritice soudobé antisemitské praxe realistické strany, u jejíž kolébky stála po hilsneriádě řada českých židů.

Jak se Guthova přání i požadavky vyplnily? Zůstal Masaryk po převratu statečným bojovníkem z hilsneriády, který věřil v morálnost sionistické ideologie a na asimilaci pohlížel s jistou nedůvěrou? A konečně: jak vnímali hlavu státu samotní židé a Židé? Odpovídala jejich reflexe Masaryka skutečnosti? Jaký měla význam?

Již v předchozích větách jsme konstatovali, že Masaryk hodnotil před první světovou válkou Židy jako národ. Jak uvedl Gajan, takto o nich psal už ve své *Sebevraždě* (1881). Ve své práci *Nová Evropa*, úvahách o tom, jak udělat z Evropy demokratický útvar schopný udržet mír, se budoucí československý prezident věnoval klíčovému problému národnostně smíšených států, respektive států s etnickými (v Masarykově terminologii národními) menšinami. Masaryk minority, které definoval menší početností, odlišným jazykem a kulturou, pokládal za hlavní zdroj národnostního neklidu, a proto doporučoval reorganizovat Evropu tak, aby byly co nejmenší. Řečeno jinak: přikláněl se k respektování etnografických, nikoliv historických hranic. Současně požadoval důslednou ochranu občanských práv minorit a vytvoření mezinárodních institucí, které by na jejich práva dohlížely. Menšiny, zredukované respektováním principu sebeurčení, v takřka národnostně homogenních státech chápal jako zkvalitnění principu evropanství, neboť se domníval, že vdechnou Evropě tzv. opravdovou mezinárodnost. Národnostní otázka byla pro Masaryka problémem různorodým a zkušenost s jejím řešením nepřenosná. „...je tolik národnostních otázek, kolik národů a minorit,“ domníval se. To ostatně souznělo s jeho přesvědčením o tom, že společenský vývoj posiluje tendenci k individualismu. Paralelně upozorňoval na to, že „národnost“ (možná bychom spíše řekli aktivní národní vědomí) „je samostatná politická síla“, kterou se nevyplatí z pragmatických i etických („potlačování národností je mně hříchem proti lidstvu a lid-skosti,“ psal Masaryk) důvodů nerespektovat. V budoucím československém státě počítal Masaryk především s menšinou německou, dále polskou a rusínskou. Za nejdůležitější problém pochopitelně pokládal utvoření modu vivendi s Němci. Povzbuzením pro budoucího prezidenta byl domnělý český národní charakter: Češi podle Masaryka usilovali o rovnoprávnost, ne o nadprávi, a dále geografická poloha československého státu, který z důvodů sebezachování musel uznávat rovnoprávnost minorit.

Novou Evropu psal Masaryk ve druhé polovině první světové války a ne ve všem pochopitelně odhadl budoucí vývoj. Vzhledem k našemu výkladu je zajímavé to, že deklaroval rovnoprávnost pro národnostní menšiny a že o jiných minoritách vlastně neuvažoval. Čeští židé, v novém sebeoznačení Češi židovského původu, židé Češi, Češi-židé, židovští Čechové, se přitom pokládali za Čechy židovské víry.

Národní Židé, sionisté, usilující v novém československém státě o uznání židovské národnosti, se ocitli v historicky příznivé situaci. Existovala tu tradice vnímání Židů jako národa a navíc praktická realizace ideje židovské národnosti měla otevřít cestu k faktickému zeslabení německé a maďarské minority. Nesporně demokratický krok byl tak zároveň v národnostně exponované chvíli pragmatickým rozhodnutím. Optimismus sionistů posiloval Masaryk i opětovným veřejným uznáním sionistického hnutí v září 1918. Ještě před svým návratem do vlasti navíc přijal v Paříži sionistického vůdce Nahuma Sokolova, jemuž přislíbil pomoc při řešení tragické situace válečných židovských uprchlíků z Haliče, běženců, kteří měli být z republiky vypovězeni. Povzbuzením pro sionisty byl samozřejmě i několikaleť Masarykův zájem o národní židovství, o němž referoval v časopise *Nová doba* již v prvním desetiletí 20. století. Ve svých memoárech *Světová revoluce*, za války

a ve válce 1914–1918 se pak Masaryk zmínil o svých stycích s americkými ortodoxními i národnými Židy, u nichž našel podporu pro své snahy vytvořit československý stát.

Svá jednání s prezidentem Masarykem, jak známo, vedli reprezentanti vrcholné československé židovské instituce – Židovské národní rady, ustavené 22. října, již 31. prosince 1918, znovu pak 22. března 1919. V červnu se zúčastnil prezident koncertu pořádaného pražskými akademiky-Židy, akce, jejíž ústřední ideou byla podpora židovské národnosti. Paralelně jednala Židovská národní rada s Edvardem Benešem, ministrem zahraničních věcí, v Paříži. Beneš však reprodukoval pouze Masarykův názor na sionismus a asimilaci. Jisté zklamání reprezentantů sionismu na mírové konferenci v Paříži vyvolalo Benešovo odmítnutí začlenit do mírové smlouvy pojednání o Židech a jejich právech. Ani ve smlouvě, ani v Ústavě republiky neměly být jednotlivé menšiny jmenovány.

Gajanovou zásluhou je zmapován také vztah Masaryka a Maxe Broda, místopředsedy Národní rady židovské, jenž s prezidentovou podporou agitoval pro sionismus na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Naopak nezaznamenáno zůstalo to, že 15. listopadu 1922 Singer agitoval u Beneše ve prospěch židovských rodin, které byly vyháněny z Maďarska. Ten však slíbil pomoc jen československým státním příslušníkům.

Před těmito zklamáními i po nich byl a zůstal Masaryk domácím i mezinárodním sionistickým hnutím oceňován jako nejvýznamnější Čech. Bezprostředně po vzniku republiky mu byl především osobností, která se stala synonymem pro toleranci. „Slaven byl muž, který nekráčel po radě zlých a na cestě hříšníků nezůstal státi, sídlo pak potměšilců nečinil svým sídlem. Neboť pouze v učení Věčného života měl své zalíbení, v učení života bádal ve dne i v noci. I stal se jako strom, jenž je zasazen u proudící vody, který dává svůj plod v pravou dobu; cokoli počne, se zdaří...“ tak pozdravili sionisté Masaryka při návratu do vlasti (*Židovské zprávy* 6. 3. 1925). V roce 1921 navrhlo Joint Foreign Committee kandidaturu československého prezidenta pro Nobelovu cenu míru. Domácí sionisté vyzdvihovali ve stejném roce Masarykovy údajné vysoké vlastnosti, jimiž zapůsobil na Židy bez rozdílu jejich ideologie: moudrost, spravedlnost, pravdomluvnost a osvícenost. Jako národní Židé však podtrhovali Masarykovo brzké (vlastně průkopnické) pochopení významu sionismu a jeho odraz v československé legislativě. V roce 1922 se *Židovské zprávy* pochvalně zmínilo o soukromém finančním daru československého prezidenta hebrejské škole v Mukačevě. Věnované peníze považovaly za projev sympatií vůči sionismu a slibovaly Masarykovi ohlas na Podkarpatské Rusi i v cizině. Při příležitosti prezidentových sedmdesátin (1925) připomínal Hugo Bergmann především jubilantův zápas s antisemitismem a jeho vliv na charakter českého národa. S narůstajícími úspěchy světového sionistického hnutí, jehož vrcholného zástupce dr. Chaima Weizmanna přijal v lednu 1925 v Praze na Hradě Beneš a posléze i Masaryk, jenž projevil zájem o situaci v Palestině, začal být československý prezident stále intenzivněji využíván pro podporu sionistické ideologie. Jeho obraz byl redukován na črtu osobnosti chápající sionismus jako mravní regeneraci židovství. Masarykovo poselství k americkým sionistům, kteří mu přišli blahopřát po uznání Československé Národní rady v Paříži za spojeneckou

vládu (září 1918), připomenul Ludvík Singer, předseda Národní rady židovské, i při příležitosti Weizmannovy návštěvy v Praze. Za použití Masarykovy autority bylo také kritizováno rozhodnutí Augustina Steina, starosty ŽNO v Praze, který nevstoupil do uvítacího výboru prezidenta Světové sionistické organizace. V oslavném článku na počest Masarykových 75. narozenin (1925) vyzněl Masarykův aktivní odpor proti antisemitismu už pouze jako druhý rys jeho osobnosti. Singer, autor pocty, spojoval Masarykovu světovost především s jeho vysokým hodnocením sionismu z konce 19. století, z doby úsvitu sionistických snah. Především Masarykova údajná politická prozíravost vedla československé sionisty také k návrhu zapsat prezidenta do *Zlaté knihy Národního fondu židovského*. 14. července 1925 obdržel prezident česko-hebrejský diplom, jímž v Jeruzalémě stvrdili jeho zanesení do knihy. Členům deputace vedené Singerem přitom znovu kladl otázky týkající se Palestiny a XIV. sionistického kongresu. Poct a darů přibývalo. V roce 1926 informovaly *Židovské zprávy*, že se americká organizace Joint Distribution Committee rozhodla věnovat finanční dar Masarykové Lize proti tuberkulóze za její příkladnou práci na Podkarpatské Rusi.

Je možné, že Weizmannova návštěva v Praze byla jedním z podnětů, který přiměl Masaryka k fyzicky namáhavé soukromé návštěvě Palestiny v červenci 1927 (o této cestě spekoval židovský tisk již v roce 1926). Prezident se rozhodl pro cestu rok poté, co byl zřízen československý konzulát v Jeruzalémě a čtvrt roku poté, co se začal budovat v Jaffě. Přijížděl do oblasti, která navazovala hospodářské vztahy s Československou republikou. I to mohly být dílčí důvody, jakkoliv ten hlavní tkvěl zřejmě v Masarykově touze vidět na vlastní oči vznikající židovský stát. Palestinský židovský tisk o tom nepochyboval: „Masaryk je velikým učencem a velikým politikem. Je snilkem a uskutečňuje své sny. Snad je toto tajemstvím jeho návštěvy v naší zemi, zemi snilků a uskutečňovatelů.“

Ať už byl hlavní popud Masarykovy návštěvy Palestiny jakýkoliv, snažili se jí českoslovenští sionisté propagandisticky využít. Zvláštní dopisovatel posílal do *Židovských zpráv*, ústředního sionistického periodika, podrobné zprávy o každém prezidentově kroku na půdě Palestiny. Vyzdvihoval Masarykova setkání s československými rodáky i existenci československé kolonie v Zemi – Erecu, kolonie, jejíž velikost vymezoval číslem 2 000 – 3 000 osob. Zpravodajství o cestě „největšího z českých novodobých poutníků do Svaté země“, jak nazvaly T. G. Masaryka *Židovské zprávy*, však bylo především ujištěním o úspěších sionistického hnutí a výzvou k rozvíjení přátelských vztahů mezi Československou republikou a budoucím židovským státem. Československý prezident byl první hlavou státu, která se vydala po první světové válce do Palestiny. Sionisté věřili, že ho tento zdroj židovského sebevědomí pro diasporu příjemně překvapí: „Vídá vždy v zemích Evropy Židy malátné, vysoce kulturní, ale přece bezradné před každým nízkým nápoem a plaše se ohlížející v utrpení po cizí pomoci. Byl z prvních, kteří poznali pravý stav věci, a byl to on, jenž hned z počátku sionistického hnutí uvítal jeho snahy o vlastní řešení židovské otázky a ocenil mravní hodnoty národní naší obrody. [...] Masaryk se přesvědčí v Erec Israel o tom, že propůjčil svoji morální podporu věci cenné a nadějně, že sezná oprávněnost svých nadějí, které v sionismus kladl. Uvidí židovské rolnické osady, židovské dělnictvo a uslyší na ulicích a ve školách hláhol

obrozené hebrejštiny a novou uzří židovskou generaci. Shlédne výsledky toho, co bylo před 20 lety pouhou ideou, již on tehdy projevili své sympatie.“ (Židovské zprávy 8. 4. 1927.) Po návštěvě Palestiny se Masarykův kredit mezi sionisty ještě zvýšil. V roce 1929, na IX. sjezdu československých sionistů v Brně, padl návrh inženýra Aschermanna, pražského sionisty, založit při příležitosti Masarykových osmdesátin v Palestině Masarykův les.

Rozvoj, ústřední periodikum českožidovských asimilantů, přinesl z Masarykovy cesty Palestinou jedinou zprávu. Byla palestínská cesta pro českožidovské asimilanty zklamáním?

Guthův dopis, citovaný v úvodu stati, by nás dovedl k přitakání. Na přelomu let 1918 a 1919 však rozčarování Čechům-židům mohla přinést i ta skutečnost, že návrat T. G. Masaryka, v českožidovském označení „největšího [...] žijícího bojovníka za pravdu a spravedlnost“, „národního velikána“, jenž se stal vtělením ideálního českoslovenství, zastavil vlnu antisemitismu jen krátkodobě. Optimismus, který nabyl po Masarykově novoročním projevu, vyprchával. Nic na tom nezměnilo ani Masarykovo přijetí českožidovské delegace vedené Eduardem Ledererem, autorem příměru Masaryk – český Zola, 3. ledna 1919, tři dny po sionistické návštěvě u prezidenta (v březnu 1922 prezident jednal s představiteli židovské konzervativní a židovské občanské strany z Podkarpatské Rusi). S československým premiérem Karlem Kramářem jednali zástupci asimilantského hnutí (Jakub Scharf, Maxim Reiner, Aleš Gráf a Otakar Guth) 14. prosince 1918. V Guthovi jednání zanechalo opojný pocit. Čeští židé byli československou vládou přijati na Hradě, Kramář odsoudil poválečné antisemitské pogromy a dokonce utrousil židovskou anekdotu.

Bezprostředně po tzv. převratu Češi-židé zdůrazňovali dvojí Masarykovu službu asimilantům. První vázali na jeho boj proti antisemitismu, druhou, významnější na prosazování kritického myšlení zdůrazňovaného realismem.

Ceši-židé věřili v kontinuitu Masarykovy činnosti i v jeho schopnost být vzorem morálního jednání. Masarykova řeč k deputaci tzv. husitských žen (září 1919) byla přijata jako energický projev jdoucí proti demagogii ulice.

Další prezidentovo veřejné vystoupení proti antisemitismu bylo svázáno s nezávislým českým periodikem *Pravda*. V prvním čísle v listopadu 1921 zde nechal Masaryk otisknout svou vzpomínku na vlastní antisemitskou výchovu, běžnou v katolických rodinách na Hodonínsku, a na podomního obchodníka Fischla (ve skutečnosti hauzírníka Marka Fuchsla), jenž byl, jako jediný důvěrněji poznaný Žid, z antisemitismu Masarykovy rodiny vyňat. Znovu vyprávěl i příhodu o modlícím se židovském spolužákovi Leopoldu Prilisauerovi z hustopečské reálky, tentokrát však už s jistou korekcí vlastního chování: Masaryk nebo redakce trochu upravili vzpomínku na týrání židovského chlapce Leopolda. „Teprve na reálce měl jsem spolužáka žida. Ale vyhýbal jsem se mu a díval se mu na prsty. [...] Natrápili jsme se ho všichni dost a nekřesťansky, a přece byl to hoch z gruntu dobrák, nechytrý, špatně se učil a vůbec in natura vyvracel všechno tu naši židovskou psychologii. A tento žid spolužák stal se mému antisemitismu Damaškem. Udělali jsme jednou výlet na pálavské kopce. [...] Na zpáteční cestě zdrželi jsme se na svačině v hospodě v Dunajovicích; pilo se víno, pivo, starší kouřili, profesoři dováděli s námi

a terčem vtípů byl ‚Leopold‘. [...] Slunko zapadlo – Leopold zmizel od stolu, až byla po něm shánka; našli ho; stojí pryč za vraty, s řemínky na čele pryč se modlí. Hoši odbíhali, aby ho viděli a škádlili ho i při modlitbě. Šel jsem se na něho také podívat. – Nezapomněl jsem nikdy, jak mne Leopold zarazil: stál za vraty, na místě nečistoty, patrně aby nebyl viděn, tam že by ho nikdo nehledal. Klaněl se, modlil. Rázem nebylo mně do vtípů. My jsme skotačili a Leopold nezapomněl na svou modlitbu; od toho okamžiku byl můj antisemitismus podvrácen, třeba že ještě ne překonán, ale byl podvrácen nábožensky,“ vyprávěl Masaryk. Prezidentovo vzpomínání i vpravdě moderní reflexe vlastní nedostatečnosti měly zcela zřejmě přimět českou společnost k zamýšlení. Masarykův osobní příklad odrazoval od nebezpečné názorové generalizace, zároveň však povzbuzoval: antisemitismus lze překonat. „Nejednou jsem tenkrát (za hilsneriády – poznámka B. S.) vzpomínal Leopolda za vraty dunajovicími – snad jsem odčinil všechno to nepěkné, k čemu mě kdy svedl můj bývalý antisemitismus,“ dodával Masaryk, který v závěru kritizoval přetrvávající protizidovské bariéry ve společnosti. A snad ještě dodatek. V *Hovorach s T. G. Masarykem* zaznamenal stejnou vzpomínku Karel Čapek. Tentokrát se – zřejmě zásluhou cenzurující Masarykovy dcery Alice – však čtenář již nedozvěděl ani o „nevhodném“ místě, na němž Masaryk Leopolda našel, ani o prezidentově podílu na šikaně židovského spolužáka. Zůstalo ale to nejdůležitější – přiznání moderního člověka k vlastní nedostatečnosti, kterou šlo rozumově potlačit. „Židů, těch jsem se bál; věřil jsem, že potřebují křesťanské krve, a proto jsem si raději zašel o pár ulic, než abych šel podle jejich stavení; jejich děti si chtěly se mnou hrát, protože jsem trochu uměl německy, ale já ne. Teprve později jsem se se Židy jaktak smířil; to bylo na reálce v Hustopeči. Jednou jsme měli školní výlet do Pálavských kopců. Když jsme po obědě v hospodě skotačili a dělali hlouposti, ztratil se nám spolužák Žid na dvůr. Já ze zvědavosti za ním, on se postavil za rozevřené křídlo vrat a tam se tvářil ke zdi ukláněl a modlil. Tu jsem se nějak zastyděl, že se Žid modlí, zatímco my si hrajeme. To mi tak nešlo do hlavy, že se modlí stejně vroucně jako my a že nezapomíná na modlitbu ani za hry. [...] A vidíte, po celý život jsem se snažil dávat pozor, abych nebyl k Židům nespravedlivý; proto se říkalo, že s nimi držím. Když jsem v sobě překonal ten lidový antisemitismus? Panáčku, citem snad nikdy, jen rozumem; vždyť vlastní matka mě udržovala v krevní pověře.“ (Karel Čapek, *Spisy XX*, Praha 1990, s. 21-22.)

Pravděpodobně nejvýznamnějším Masarykovým počinem ve vztahu k antisemitismu ve dvacátých letech byl však jeho včasný a nekompromisní odsudek rozmáhajících se českých fašistických snah v roce 1926. „Fašismus jest anonymní společností nespokojených a odmítnutých s ručením obmezeným k vyrábění politických báchorok a lupičských ‚historek‘ a fašisté sami mezi sebou také ničeho neznamenají,“ odmítl a bagatelizoval fašismus prezident.

Masaryk zůstával nezpochybnitelnou hodnotou, člověkem zasluhujícím úctu, lásku, obdiv a oddanost tedy oprávněně. Josef Penížek, představitel českožidovského hnutí, podírl ve sborníku Ernsta Rychnovského *Masaryk a židovství* (1931) prezidentův nízký sociální původ a jeho strmou kariéru na pozici světového politika. Pro samotné českožidovské hnutí se údajně stal apoštolem, mesiášem. Ve výroční den Masarykových sedmdesátých pátých narozenin 8. března 1925 ho

Augustin Stein na slavnostním zasedání na Židovské radnici v Praze přirovnal k Janu Žižkovi a Jiřímu Poděbradskému – obráncům českého státu, k Janu Husovi a ke Komenskému, podle jejichž vzoru prezident vnášel do českého národa ideu rovnosti, demokracie a socialismu, a k Mojžíšovi. Poslední paralelu obhajoval Stein tím, že oba muži osvobodili svůj národ, přičemž čelili pochybám vlastního tábora. Oba se podrobili vyššímu příkazu: Mojžíš příkazu Boha, Masaryk osobnímu kategorickému etickému imperativu. U obou byla úspěšnost jejich záměru vázána na rozsáhlý katastrofální historický přerýv. Oba byli vychovatelé a učitelé a oba vyznačovala skromnost.

Českožidovský vztah k Masarykovi se však neomezil pouze na oslavy prezidentových narozenin, zasílání blahopřejných telegramů a filozoficko-historické úvahy předních představitelů asimilantského hnutí. Jako jedni z prvních začali Češi židovského původu volat po kritickém vydání Masarykových děl. V roce 1926 podrobil *Rozvoj* vysoce kritické analýze vztah Masaryka k Židům v *Sociální otázce*. Asimilantům však připadlo ještě jedno prvenství: v roce 1927, kdy byl Masaryk potřetí zvolen prezidentem, upozornili Češi židovského původu na jeho nesmírnou integrační sílu, na to, že si dokázal získat sympatie menšin.

Masarykovy sympatie pro sionismus nebyly hodnoceny jako postoj, který by odmítal asimilaci. Podle Vojtěcha Rakouse, českožidovského spisovatele, Masaryk dokonce nechválil sionismus, ale pouze jeho reprezentanty. „Jsme mu bližší...“ napsal o vztahu prezidenta a asimilantů v roce 1924 Lederer (*Rozvoj* 14. 3. 1924). Výklad však zkomplikoval i samotný Masaryk, pro něhož po první světové válce otázka, zda Židé jsou národem, buď již neměla jednoznačnou odpověď, nebo ji – s ohledem na asimilantské hnutí – nešlo vyslovit. A. S. Lirík, novinář varšavského židovského listu, kterého přijal Masaryk jako ruského občana (a mluvil s ním rusky!), se musel spokojit v roce 1924 v Brně s touto reakcí: „To je poněkud komplikovaná otázka. Před válkou se stále spojoval ‚národ‘ s pojmem státu, ale teď jsme poznali, že každé sdružení, které se subjektivně považuje za národ, už tím se stává národem rovnocenným s jinými. Pokud se židů týče, jsme ochotni uznat je za národ a dát jim všechna národní práva menšin. Leč oni sami nejsou mezi sebou jednotni, jsou u nich různé směry, které se navzájem potírají a jen sionisté se výslovně prohlašují za národ.“ Těmž novinářům Masaryk vykládal, že antisemitismus jako politický program v Čechách nemá prakticky naději na úspěch, protože Češi nejsou rasisticky založeni. Sionistické *Židovské zprávy*, na rozdíl od českožidovského *Rozvoje*, však otiskly i Masarykovu odpověď na Lirikovu otázku týkající se prezidentových sympatií pro sionismus a židovské národní uvědomění (Lirík mluvil o nacionalismu). Nesporně zajímavá odpověď byla vyjádřením víry v to, že se Židé mohou stát standardním národem, fenoménem, který Masaryk pokládal za zdroj společenské rozmanitosti. Zároveň v ní zaznělo Masarykovo přesvědčení o tom, že sionismus znamená nadějnou (Masaryk ho však již nedeclaroval jako jedinou) cestu směřování Židů a že má hluboký morální základ. „... Židé nejsou národem v obyčejném smyslu, proč by se jím nemohli stát? Šovnism je směšný a bláhový. Nejsem proto Čechem, abych nenáviděl Němce, a naopak. Avšak jako individualista miluji každý vývoj lidského a národního svérázu. Nacionalism, jenž obohacuje svět novými barvami a svéráznými kulturami, musí

býti respektován. Nechci mluvit o křesťanské lásce k bližnímu, to je příliš dalekosáhlé téma. Jaký smysl může mít nacionalism, jenž zná jen egoistické cíle a pro jiné národy má jen opovržení a nenávisť? [...] Sionism pokládám za šanci židovského národa do budoucna, jež nesmí být zadána. V každém případě jest mi sionism sympatický jakožto věc charakternosti. Má do sebe potenci vůle a dodává židovské věci určité zásadnosti,“ uvedl údajně prezident (*Židovské zprávy* 19. 9. 1924). Něco obdobného se americký novinář Hermann Bernstein dozvěděl 15. února 1925 při svém přijetí Masarykem a Edvardem Benešem od ministra zahraničních věcí: „Podporujeme sionistické hnutí v dosažení jeho cílů, neboť je nám ze stanoviska mravnosti sympatickým a pokládáme je tudíž za podpory hodné. Kde jen mohu, [...] pomáhám sionistickému hnutí ve Svazu národů.“ (*Židovské zprávy* 27. 2. 1925.) V roce 1926 však zaslal Beneš pozdrav manifestacímu sjezdu Svazu Čechů-židů. Pozdravil v něm hnutí, které „nalezlo odvalu rozřešiti bolestný problém“ židovské identity. Ve stejném roce projevil Masaryk pozornost i vůči židovské náboženské obci v Praze: 27. května navštívil starý židovský hřbitov v Praze. Zdá se, že se za první republiky snažil Masaryk nestránit ani jedné z ideologií dalšího směřování židů (Židů). Pokud měli sionisté v ruce oproti asimilantům trumf, tak to bylo dáno po mém soudu mezinárodností jejich hnutí i nacionálním pragmatismem – sionisté, jak jsme již konstatovali, měli zeslabit německé a maďarské pozice v Československé republice.

Závěrem

Mezi kritiky T. G. Masaryka se objevil názor, že Masarykovo prezidentství představovalo nejméně plodnou a nejspornější etapu jeho politické kariéry. Časové názory asimilantů i sionistů tuto skepsi nesdílely. „Kdyby byl Masaryk zemřel před válkou, naše současná širší veřejnost nebyla by ho poznala. Byl by zůstal nedocenen v masách českého národa. [...] Naštěstí Masaryk žije a podařilo se mu viditelnou vnější činností, již vyvinul za války v cizině pro osvobození národa českého, strhnouti k sobě lásku celého národa – i těch, kteří byli dříve jeho odpůrci,“ napsal Otakar Guth v *Kalendáři českožidovském* na rok 1921/1922.

T. G. Masaryk ve dvacátých letech 20. století sledoval pozorně jak asimilantské, tak sionistické hnutí, právě tak jako projevy českého antisemitismu. Pokud mu to jeho úřad dovolil, snažil se aktivně zasáhnout. Ve své prezidentské funkci se snažil neupřednostňovat sionisty nebo asimilanty. Na veřejnosti již, zřejmě s ohledem na asimilanty, odmítl rozhodnout, zda Židé představují národ.

Budeme-li hodnotit druhou stranu vztahu: postoj židů (Židů) a Masaryk, můžeme pro toto období konstatovat následující: přestože se obě hnutí Masarykem zaštiťovala, českožidovští asimilanti si vypracovali schopnost mnohostrannějšího a objektivnějšího prezidentova hodnocení.